

Vari ani nemusíme osobitne pripomínať, že jezuiti niekoľko storočí priamo i nepriamo formovali kultúru, vzdelanie a vedu v mnohých krajinách. Publikácia, ktorá vyšla pri príležitosti osemdesiatin popredného profesora bohemistiky Josefa Vintra z Ústavu slavistiky Viedenskej univerzity, sa venuje jezuitskej kultúre v českých krajinách. Po jej prečítaní však možno povedať, že svojím obsahom i tematicky toto editorské vymedzenie v titule presahuje. Devätnásť prispievateľov a prispievateľky, kolegovia a gratulanti jubilanta nás sprevádzajú po viacerých stanovištiach od histórie, literárnej vedy, kulturológie, filológie až po kinematografiu, a to nielen v rámci hraníc susednej republiky. Témy publikácie sa pohybujú v omnoho širšom geografickom priestore.

Mírek Čejka v príspevku „Jezuité a jednota bratrská po šmalkaldské válce (případ Jana Augusta a Jakuba Bílka)“ predstavuje jeden z najstarších a z nášho pohľadu aj najzaujímavejších prameňov k dejinám jezuitov v Prahe. Dobový text totiž obsahuje pohľad „z druhej strany“ na počiatky rádu. V memoárovom spise Jána Augusta, mladého biskupa cirkvi bratskej, ktorý sa na základe rozhodnutia kráľa Ferdinanda I. ocitol vo väzení v Klementíne, v jezuitskom kláštore pri Karlovom moste, sa prelínajú historické počiatky Spoločnosti Ježišovej v Prahe so životnými peripetiami Jána Augusta a jeho diakona Jakuba Bílka. Záujemcov určite poteší, že hoci tento denník ešte len čaká na svoje vydanie, je prepísaný a voľne prístupný na blogu M. Čejku, ktorý ho doplnil aj kritickými poznámkami.

Českým prekladom diel španielskeho jezuitu Juana Eusebia Nieremberga, vzdelanca a polyhistora 17. storočia, sa venuje Alena A. Fidlerová. Detailnými výsledkami výskumu sa usiluje ukázať, že bez prekladov jezuitských autorov do národných jazykov by bola katolícka reforma nepredstaviteľná.

Jezuitským knihám zo 17. storočia sa venuje aj Marie Škarpová v príspevku „Sláva české hagiografie“. Komparuje hagiografické práce českých jezuitov Jána Tannera a Félixu Kadlinského o sv. Václavovi. Škarpová erudovane dokladá, že spisovateľská činnosť oboch autorov nebola náhodná, ale vyplývala z jasných a záväzných náboženských princípov, ako aj z realistického mentálneho a dobového životného uspošobenia v českých krajinách.

Štúdia „Bohuslav Balbín a jeho výklady vlastních jmen“ je dielom dvojice autoriek Jany Pleskalovej a Jarmily Vojtovej. Predstavujú podiel tohto vzdelanca svetového formátu na kultivovaní identity českého prostredia. Tento jezuita však pritiahol aj pozornosť ďalších autoriek publikácie. V texte „Bibliografická poznámka ke spisu Diva Turzanensis Bohuslava Balbína“ dospela Tařána Vykypelová, vychádzajúca z analýzy takmer dvestostranového Balbínovho spisu *Diva Turzanensis seu originis et miraculorum magnae Dei hominumque Matris Mariae, cujus venerabilis statua, prope Brunam indicio coelestis lucis in rubis inventa magno populorum accursu honoratur* a rekonštrukcie vydavateľských aktivít brnianskych jezuitov, k potvrdeniu jeho autorstva aj v prípade iných kníh o Matke Božej Tuřanskej. Michaela Soleiman pour Hashemi si vo vzťahu k B. Balbínovi všíma jeho *Obranu jazyka slovanského, zvláště českého*. V príspevku „Kontexty recepce Balbínovy Obrany od druhé poloviny 17. století minimálně až do první poloviny 18. století“ si všíma a porovnáva používanie Balbínovej obrany v niekoľkých moderných edíciách.

Napriek rôznorodosti príspevkov sa kniha sústreďuje aj na ťažiskové výskumy jubilanta, ktorému je venovaná. Odbornej obci je dobre známe, že J. Vintř sa počas svojej vedeckej činnosti pravidelne vracal k Svätováclavskej Biblii (1677 – 1715). Na

základe svojho výskumu nielen korigoval staršie zistenia o vývoji češtiny, ale aj formoval pohľad súčasnej bohemistiky. Baroková Biblia je preto celkom prirodzene i v centre reflexií trojice príspevkov tejto publikácie. Prezentáciu najnovších zistení s využitím súčasnej kvantitatívnej lingvistickej metódy prináša Robert Dittmann v štúdiu „Jazyk překladu velkých proroků v prvním vydání Bible svatováclavské“. Svoju pozornosť skoncentroval na ortografiu a kvantitatívny rozbor iniciálneho *ú/-ou-*. Rovnaký prístup síce zvolili aj Pavel Kosek a Radek Čech, ale z ich príspevku „Stylové aspekty Bible svatováclavské – kvantitatívni analýza“ je zrejme, že ide o pilotný pokus zistiť, či formalizovaný spôsob analýzy staršieho biblického textu môže byť pre historicky orientovanú bohemistiku zdrojom nového poznania. V závere príspevku, v ktorom rozvinuli svoje fundované poznatky, postulujú limity kvantitatívnej metódy a poukazujú na jej obmedzený explanačný potenciál pri analýze homogénneho textu jedného autora. Ďalšou štúdiou z tejto oblasti je príspevok Milady Homolkové „List svatého Jeronýma knězi Paulinovi v Bibli svatováclavské“. Tento list bol súčasťou úvodov do Bible, pričom mohol rôzne variovať. Autorka ho porovnáva s prológmi iných staročeských prekladov.

Pokiaľ ide o barokovú knižnú produkciu v českom jezuitskom prostredí, okrem prekladov vzniklo aj množstvo pôvodnej neprekladovej tvorby. Jan Malura v príspevku „Vojtěch Martinides a Matěj Vierius – jezuitská meditativní próza ve znamení vizualizace a senzualismu“ analyzuje práce dvoch českých spirituálnych autorov vo vzťahu k najzákladnejšiemu dielu ignaciánskej spirituality *Exercitia spiritualia* z roku 1548. Štúdia zároveň poukazuje na istý súvis medzi exercíciami a rastúcim záujmom barokového človeka o knihy v českom prostredí. Bezprostrednejší vplyv na publikum však, samozrejme, malo kazateľstvo. Stručnú rekonštrukciu kazateľskej činnosti a pôvodných homiletických príručiek v českých krajinách prináša Marie Janečková v štúdiu „Čeští barokní kazatelé a vliv konceptualismu“.

Na základe analýzy zachovaných písomných pamiatok sa Magdaléna Jacková venuje jezuitskému školskému divadlu. V príspevku „Der verlorene Sohn in jesuitischen Schultheaterstücken aus der böhmischen Ordensprovinz“ (Márnotratný syn v jezuitských školských divadelných hrách pochádzajúcich z českej provincie) rozoberá štyri dramatizácie podobenstva, ktoré vyšli z pera českých jezuitov. Aj keď ich primárna úloha bola didakticko-pedagogická, vývoj hry po formálnej stránke a práca s biblickým námetom poukazujú na postupnú premenu humanistickej drámy na barokovú.

V jezuitských domoch sa viedli aj kroniky s názvom *Historia collegii* alebo *Historia domus*. Spočiatku sa písali dobrovoľne a neskôr povinne. Obsah jednej z nich i jej vzťah s inými sumarizačnými textami jezuitskej proveniencie približuje Kateřina Bobková-Valentová v štúdiu „Historia collegii Znoymensis a další narativní texty k historii znojenské jezuitské koleje“.

Obsahom príspevku Václava Petroboka „Jak jsem mluvil, tak myslím, tak z milosti Boží také živ jsem: Další (ediční) příspěvek k životu a působení Stanislava Vydry SJ“ je kritická edícia historického prameňa literárnej povahy, ktorým je úvod k *Zbierke sviatočných kázní z roku 1798*. Zbierku zostavil a úvod napísal český jezuita, matematik a rektor Karlovej univerzity Stanislav Vydra.

Z hľadiska histórie inštitucionalizovaného pestovania českého jazyka v druhej polovici 18. storočia vo Viedni, kde sa na Tereziánskom kolégiu vyučovala čeština od roku 1746, zohrali jezuiti svoju dejinnú úlohu. Ich biografické medailóny prináša Stefan Michael Newerkla v texte „Der jesuitische Anteil am Wiener Beitrag zu den Anfängen der tschechischen nationalen Erneuerung in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts“ (Jezuitský podiel k viedenskému príspevku k počiatkom českého národného obrodenia v druhej polovici 18. storočia). Paralelne s etablovaním jezuitov dochádzalo aj k nárastu počtu škôl a jezuitských kolégií, čo nesúviselo len s požiadavkami rekatolizá-

cie, ale aj s potrebami meštiactva. Príspevok „Karel Chocenský und die Jesuiten“, ktorého autorom je Tilman Berger, rieši otázku, ako jezuiti zasiahli do života chrudimského starostu K. Chocenského.

Aktívna účasť jezuitov na rekatolizácii českých krajín však spôsobila, že sa význam ich pôsobenia po zmene politického a kultúrneho konceptu doby začal účelovo redukovať a jednostranne vykresľovať v čiernych farbách. Nešlo len o české špecifikum. „Střípek z krivého zrcadla: obraz jezuitů v české poezii 1870–1920“ predstavuje analýzu tohto antijezuitského fenoménu, ktorému sa venuje Dalibor Tureček. Historickou pravdou a fikciou sa zaoberá aj Gertraude Zand v príspevku „Projektion und Fiktion – Jiří Šotolas Roman Tovarýšstvo Ježíšovo“.

Posledným príspevkom je text Jiřího Holého „Misie jezuitů v Japonsku očima

filmu Mlčení“. Film natočil Martin Scorsese podľa románu japonského katolíckeho autora Šúsaku Endoa. Okrem toho, že išlo o jednu z filmových udalostí roku 2017, mal aj symbolickú premiéru v generálnom dome jezuitov v Ríme. Jezuitská komunita naň reagovala rozporuplne a zväčša negatívne. Holý predstavuje svoj pohľad a interpretuje film vzhľadom na jeho spirituálne poslanstvo.

Kniha je po obsahovej i typografickej stránke zaujímavá a podnetná. Je moderným a dôstojným darčekom pre jubilanta, ktorému bola venovaná. Škoda však, že nezasvätená čitateľská verejnosť v nej nenájde medailón oslávenca ani bibliografický súpis jeho prác, ktoré sa v takomto type príležitostných monografií považujú za nevyhnutnosť.

PETER OLEXÁK

Katolícka univerzita v Ružomberku,
Slovenská republika

KAROLINA ĆWIEK-ROGALSKA – MARCIN FILIPOWICZ (eds.): Słowiańska pamięć/Slavic Memory

Kraków: LIBRON, 2017. 246 s. ISBN 978-83-65705-38-9

Cieľom zostavovateľskej dvojice poľsko-anglickej kolektívnej publikácie je vstúpiť do oblasti *memory studies* s kategóriou „słowiańska pamięć“. Impulzom k uchopeniu danej problematiky bola konferencia „Pamięć na Słowiańszczyźnie Południowej i Zachodniej/Memory in Southern and Western Slavic Cultures“, ktorú organizovali v roku 2015 na Varšavskej univerzite so zámerom zistiť, či v priestore vymedzenom riekami Labe a Bug, Baltským a Jadranským morom je fenomén pamäti skúmaný podľa západných postupov, alebo ho možno považovať za osobitú metodologickú kategóriu. Problematiku pamäti v knihe interpretujú autorky a autori z oblasti literárnej vedy, etnografie, histórie, sociológie i antropológie zo stredo-európskych a balkánskych pracovísk. Skúmajú rôznorodé médiá pamäti v časovom rozmedzí od 19. storočia po súčasnosť v Českom, chorvátskom, slovenskom, slovinskom a srbskom priestore. V tejto publikácii však

chýbajú štúdie venované pamäti v poľskom kultúrno-historickom kontexte. Vzhľadom na široký rozptyl tém a metodologických prístupov Karolina Ćwiek-Rogalska a Marcin Filipowicz použili ako metodologický rámec koncepciu českého historika Miroslava Hrocha, ktorú prezentuje v štúdiu „Memory and Historical Consciousness“ (Pamäť a historické vedomie). Pamäť vníma ako formu komunikácie s minulosťou, ktorú vystihuje tradičný komunikačný model: vysielateľ – obsah – príjemca. Hlavné postavenie v tomto modeli Hroch rezervuje vysielateľovi, môže ním byť svedok, dokument, priestor, inštitúcia, vláda. Vysielateľ rozhoduje o tom, ktoré obsahy, produkty mnohonásobnej a mnohoúrovňovej selekcie majú byť zapamätané a ktoré zabudnuté vzhľadom na politické, resp. vzdelávacie ciele. Podľa autora sú podstatné okolnosti determinujúce zrod vysielateľa, ktorý ovplyvňuje príjemcu cielene vymedzenými obsahmi. Vzhľadom na široké